

Rideg István

Díszkiadásban a Barbaricum mindenesének művei

Körmendi Lajos összes művei I–II.

Körmendi Lajos 2004-ben, nem sokkal a halála előtt megkérte a házi orvosát, dr. Horváth Józsefet, hogy majd a Barbaricum Könyvműhelyben adják ki a hátrahagyott műveit. Mivel a könyvműhely vezetősége megígérte, hogy megjelenteti a Körmendi Lajosról írott monográfiám, ezért cserében így vállaltam fel én *Körmendi Lajos összes művei I., II. és III.* kötetének megszerkesztését és lektorálását. Reményeim szerint 2013 és 2014 után az idén megjelenik majd a III. kötet is. Ebben a III. kötetben, sajnos, idő-, hely- és pénzhiány miatt (a cikkek kigyűjtögetése, legépeltetése idő-, hely- és pénzigényes) sok-sok Körmendi-írásról le kellett mondanom. Nem kerülhettek be ide Körmendi a *Szolnok Megyei Néplap*ba, az *Új Néplap*ba, a *Karcagi Hírmondó*ba, a *Kunhalomba*, a *Jászkun Króniká*ba, a *Szabad Föld*be, a *Hitel*be és még jó néhány helyre írt cikkei, riportjai. Kivételt tettem a *Metró*ba írt kisesszéinek értékvédő, bölcs ciklusával: *Zuhanó repülön* címmel az zárja a III. kötet válogatását. Az első és második kötetbe kilenc illetve tíz könyvet építettem be, a harmadikban öt könyv lesz, őket követi a *Válogatott művek innen-onnan* és a *Zuhanó repülön*. A kötetekbe szedett írások nem a megjelenésük, hanem lehetőség szerint a keletkezésük idejében követik egymást. Éppen úgy, mint a trilógiaméretű monográfiám feldolgozásaiban. Így könnyen egymás mellé tehető a két sorozat, könnyen nyomon kísérhető a művész „fejlődése”.

Körmendi mindjárt az első verseskönyvében egyéni tájegységet határoz meg, és azt Barbaricumnak nevezi. A *Barbaricum* (1979) című ódában ez az egyéni táj nagyházát jelent: Kelet-Közép-Európát, benne a magyar–kun világot. Az egyéni tájegység nagykunsági-karcagi kishazája az óda ikerpárjában jelenik meg, ez a *Mifelénk* (1981) mágikus realista füzér. Majd a *Művészt Pista huszonegye* (1978) című elbeszélése, valamint a *Nyers hús* (1979) című kisregénye a kocskori (karcagi) városszéli Barbaricum-Magyarország felfedezése lesz.

A Mándoky Kongur István gyűjtötte gyermekkiszámoló mintájára, tehát kun hagyomány alapján készül a *Kiszámolás* (1977) című hazafias vers. A magát kunnak valló Körmendi megéneklei a példaképeit, a garabonciás Csokonait (*Rögtönzések Csokonaihoz*, 1976), a táltos Szűcs Sándor néprajztudóst (*Időért viaskodó*, 1977), továbbá a fiatal karcagi barátait is, akikkel egy új, modern polgári szemlélet kialakításán fáradozott Karcagon. A *Végrendeletféle* (1979) *Szabó Mihály faze-*

kashoz írt vers: szapphói strófában. Ebben az elégiába hajló epigrammában vagy elégikus ódában vagy dalban a fazekasságot dicséri az anyaggá változás misztériumában. A versmondók felfedezésére váró *Tojás-univerzum* (1979) versciklusa a költészet szabadságjogait, lehetőségeit vizsgálja újszerűen, egy végtelenül egyszerű plasztikai formához, a tojáshoz, mint eszközhöz kötve. Ennek egyik darabja, a *Györfi Sándor szobrásznak ajánlott Egy álombeli tér plasztikai* (1979). Ez egy a modern himnusz, amelyben Körmendi reneszánsz alkatnak mutatja be a barátját. De Körmendi a *Kun miatyánk avagy évődő torzkép M. K. I.-ról* (1981) című kedves versében, amely egyszerre jellemkép és helyzetdal és karikatúra, elsőprő erővel, hiperbolikus túlzásokkal bontakoztatja ki az elhivatott turkológus Mándoky szilaj egyéniségét.

Körmendi hírhedt riportsorozata a *Boldog emberek* (1980, 1984, 1985). Körmendit az érdekli, hogy az ember álmaiból mi marad meg az élethez való idomulás során: hogy a magas égbolt mennyire lent van. Ebben is megszólalnak a kunok. A *pusztai gyerek hőse* Nagy Balázs kunmadarasi gulyás. Az *Öreg fa, hazai földben* szintén Szabó Mihályról szól. Ő itt az író szócsöve. Ez a „kunsági magyar” szinte felmondja mindazt, amit Györfy István és a népi írók értéknek tartanak, amit a Veres Péter-i „népben, nemzetben” való, illetve a Szabó Pál-i „ahogy lehet, minden időben úgy, ahogy lehet” gondolkodásból a fazekas a maga gyakorlatában és életvitelében megvalósított.

Körmendi az 1968. 08. 22-étől 1999. 04. 14-éig írt *Dátumversekben* új, intim műfajt teremt. Ezek között is van, nem is egy, nagykunsági vonatkozás: 1979. 05. 26. (*A kunmadarasi támaszpont mellett elhaladva*)/ *Szegény hazám, / Barbaricum, / hadseregek/ segge alatt/ meglapulunk/ - fűben a gyík-, / élni talán/ nem lehet itt, / ámde muszáj*, 1995. 10. 06. (*A Kun emlékhely avatásakor*)/ *Megváltkozás? / Ne csak a Kunságot! / Az országot!*

A *gyökeres állat* (1992) kötet híres ciklusa a *Ló a mecsetben* (1982). Ez a hazát találás nagyverse tartalmában realista, formájában eklektikus, szintetizáló poéma, lírai napló. Jellegzetesen körmendis, vagyis egyszerre nyers és érzékeny, a költő szavaival élve, ez „egy indulatos, barbár könyv.”

A *Kurgán* (1997) lírai bedekker Körmendi rokonlátogató öskereséseit gyűjti össze. Körmendi úgy megy Keletre – 1985-ben Kazakisztánba, 1998-ban Tatársztánba, 1990-ben Mongóliába és Kínába –, hogy rokonokra leljen. A rokonságot – méltó utódként – nemcsak a vérrokonságra érti, hanem a szellemi, érzelmi rokonságra is kiterjeszti. Van két kiemelkedő mongóliai verse, amelyben négy motívum is erősíti egymást. Az *Ősök* (1990) és *A puszta* (1990) az öskeresés, a puszta, az otthon és a kun kultikus növény, az öröm motívumát szerepelteti együtt.

A *Vad játékok* (1994) kötet a kunsági régióban látottakról, hallottakról szól hol

ironikusan, hol tárgyilagosan, hol üde hangon. Üde hangú a *Vakáció* című egyetlen Körmendi-hangjáték.

A *Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban* (1990–1995) pedagógiai napló- és tézisregény: azt bizonyítja, hogy a gyermekszeretet gyógyító erőforrás. A regénybe Körmendi belecsempészi a lokálpatrióta megnyilvánulást is, hiszen a karcagi haza egy részének a szeretetét is magától értetődően, tanítani kell.

A *Körmendi Lajos összes művei II.* kötete versfordításokkal kezdődik. Franco Fresi olasz–szárd költő *A víz és a földek dalai* (1996) című kötetével indít Körmendi egyszemélyes kiadója. A kötet 45 verséből Bistey András nyersfordítása alapján Körmendi 39 verset ültet át magyarra.

A *pusztai fiai /Kazak költők versei Körmendi Lajos fordításában* (1996) magába foglalja Körmendi utószavát is (*Kalandozás a kazak irodalom történetében*). Körmendi tökéletesen érzi és érti a kazak–kun szellemi rokonságot.

Körmendi nagyon erős kötete a műfajcímet viselő *Magánkrónikák* (1996). Körmendi tehetsége a rövid prózában is megnyilvánul. Nyelvének színességét, változatos formakincsét itt is megcsodálhatjuk. A műfajcím a kisember életmozzanataira utal. Ezek a krónikák életszinopszisok vagy metszetnovellák. A pillanatfelvételeket a nyers természetesség, a groteszk és ironikus, pengeéles vonások, illetve a líraiság jellemzik. Az egészen kitűnő újságírói munka termékei ezek. A *Vallomásban* (1989) például a feszültség a hatalom embere és a nép képviselője, a jellegzetesen kun testi alkatú és kun észjárású paraszt között villódzik, és nem a nyomozó „elvtárs” sikeréről szól, hanem a „ravasz paraszt” ítékezéséről.

Az *Öt perc az élet* (1997) megtöretésünk és szétszóródásunk 20 századáról szóló elbeszéléseket tartalmaz. E kötet leghosszabb, de legmegrázóbb, legkidolgozottabb története *A bozgor* című elbeszélés. A cím onnan ered, hogy vannak románok, akik bozgoroknak, azaz hazátlanoknak (hazátlan bitangoknak) nevezik, illetve tartják Erdélyben a magyarokat, a székelyeket.

A *Robinson az árokparton* (1999) a szociális érzékenység könyve. Irodalmi riportokat tartalmaz, amelyek kétpólusú világot tárnak fel, hogy okuljunk annak riasztó vonásain, továbbá az otthont nyújtó szülőföld arkhimédészi pontján, Karcagon. Az egyik riport Karcag város apoteózisa: ez az *Egy város arcai* (1999).

Az *én Karcagom avagy Bod László festőművész világlátásai és hazatalálásai* (1999) hűségkönyv. Két, egybeszótt monológot olvashatunk itt. Karcagtól Karcagig szövik a szöttest a kérdező író és a felelő festő.

Ötemiszuli Szalamat (2000) a kazak sors festője és grafikusa. Körmendi az ő alkotásait mutatja be sajátos tárlatvezetéssel, közérthető, ismeretterjesztő magaslalon.

A *Képek árnyéka vagy T. S. festőnyűvész, aga, bég, bej, pasa, alkoholtábori hangadó és képmutogató mester tsudálatos világához egy-egy tsámpás lábjegyzet* (2001)

Torok Sándorral közösen készített könyv. A költő mindvégig bizalmas-familiáris versei a képek mögé látnak, és felfedik a festő pályáját.

Az együttleges szellem (2002) a leghazafiasabb karcagi könyv. Jelentősége Bellon Tibor *Nagykunság* (1979) című könyvével vetekszik. Csúcsteljesítménye a *Kun-sági mikrokozmosz* (1999). Ez Körmendi legszebb esszéje. Gombos Imre elragadó elbeszélő költeményéről, a kis puli verses meséjéről, az *Éjfél Vitézzről* (1958) szól, emelkedett, művészi nyelven.

A kutyafa (2003) jórészt Körmendi halállal vívódó líráját tartalmazza, Torokrajzokkal díszítve.

A Körmendi Lajos összes művei III. kötete a kumuk költő, Mahammat Badrutdin *Az örökké való tekintet* (2003) című verseskötetével nyit, amelyet Körmendi fordított magyarra. Körmendi úgy véli, hogy a nagykun öntudatot nemcsak a helybeli történetekkel, hanem a keleti kazak, tatár, kumuk rokonsággal is lehet és kell is erősíteni.

A táltos kincse (2004) Körmendi monda-, mese-, történetgyűjteménye. Körmendi mítoszteremtő szándéka a török világ három költőiesített mondájából is kitetszik. Ezek a *Bengecseg* (2001), a *Mákos Balázs* (2001) és az *Apavára* (2001). Körmendi ezekben a mai kun emberekhez, gyerekekhez szólóan ír modern, jó stílusú és hasznos, a helyi közösségekhez kapcsolódó elbeszéléseket.

A Körmendi és Sarusi szabadcsapat (K. Lajos S. Mihályról, S. Mihály K. Lajosról) (2006) a két író kedves, lelkes, játékos, őszinte barátkozását mutatja be.

Az Édes otthon (2007) a *Találkoztam egy emberrel* sorozatot fonja össze sajátos, Sarusi Mihály szándékai szerinti „mozaikregénnyé”. Pillanatfelvételek, vázlatok, rajzok, karcolatok ezek az apró színesek, kétpercesek.

A kilenc kínzás földjén (2009) Körmendi útirajzai. Eleven, friss világlátást mutatnak fel.

A Válogatott művek innen-onnan között olvashatunk recenziót Serfőző Simonról, Buda Ferencről, művészet-szociológiai mágikus realista elbeszélést (*Egy nyugtalan lélek*) Örsi Imre karcagi naiv szobrászról. Olvashatjuk *Az Y. Diákszínház esete a Rómeóval* (2000) című, országos, szenzációs sikerű paródiát. Olvashatunk interjút Kiss Tamással, karcolatokat, verseket, paródiákat költőkről. Olvashatjuk Körmendi 11 haikuját is.

Az értékszavak korában olvasásra ajánlom, és karcagi, megyei, sőt: országos védettségre javaslom a József Attila-díjas (1995), Arany János-díjas (2004) Körmendi Lajos életművét.

(Barbaricum Könyvműhely. Karcag, 2013. 540 p., 2014. 628 p.)

Oláh András

Ami mögötte van

Bakacsi Ernő: A lélek lázadása

Bakacsi Ernő történeteket ír. Hál' Istennek – mondhatnánk, hiszen a manapság divatos posztmodern próza lassan elszoktat bennünket az olvasmányos irodalomtól. Bakacsi Ernő azonban a XX. századi realiztikus prózán nevelkedett, ő maga ízig-vérig mesélő alkat, és azt gondolom, napjainkban is szükség van erre a hagyományos értelemben vett elbeszélő modorra.

Másfél évtizeddel ezelőtt jelentkezett első írásaival. Ír regényeket, elbeszéléseket, próbálkozott drámával is. Legújabb kötete (*A lélek lázadása*) rövidprózai alkotásainak gyűjteménye. Témáit – a hogy tette ezt korábbi könyveiben is – a köznapokból meríti. A való életből. Hősei is köznapai személyek. Valójában nem is a hagyományos értelemben vett hősök ők, sokkal inkább közeli ismerőseink, mindennapjainkban velünk élő, közülünk kikerülő egyszerű emberek, akik a történelem játéka folytán szereplői, megelői a fölvázolt eseményeknek. Nem kivételes személyiségek ők, nem különlegesek: egyszerű, tiszta gondolkodású emberek. Láthatóan közöttük érzi jól magát a szerző.

A kötet egyik legfontosabb jellemzője a sokféleség. Ez lemérhető a témaválasztásban, az események tér- és időbeli elhelyezkedésében a szereplők életkorában, társadalmi pozíciójában.

A bemutatott események a mindennapokról szólnak ugyan, de mögöttük mindig ott rejtőzik a történelmi háttér, az adott kor viszontagságaival, egyénre és világegészre gyakorolt hatásával.

A színházi büfét üzemeltető idős asszony (*Teri*) történetén keresztül például nem csupán a függönyök mögötti zárt világba nyerünk bepillantást, de képet kapunk a főváros ostromáról, a pesti zsidóság deportálásáról, és a háború utáni évek sajátos hangulatáról.

Vannak elbeszélések, amelyek csak egy-egy hangulatot villantanak fel. Ilyen nosztalgikus alapú darab az öreg tanyán gyermekkorának emlékeit kereső idős férfi esete, vagy a gimnáziumba járó tanyasi gyerek egy napját – és az ötvenes évek hangulatát – felidéző történet (*Az öreg tanya, Egy téli reggel*).

A kötet talán legdrámaibb darabja (*A tiszai ember*) pedig egy idős férfi sorsán keresztül mutat rá napjaink elembertelenedő valóságára, a családi kötelek fellazulásából és a társadalmi morál válságából eredő problémára: az elmagányosodásra. Az idős férfi – miután elhatározza, hogy feladja szabadságát, és öregotthonba vonul, hogy ne legyen terhére gyermekeinek – még egyszer, utoljára végigvez a szeretett folyószakaszon. A búcsú során megelevenedő emlékek ragyogóan erősítik fel a folyó biztosította szabadságot, és vele ellentétben az öregotthon zárt világát.

A moralizálás, az adott kor erkölcsi válságának „tetten érése” bemutatása más elbeszélésekben is erőteljesen jelen van. A *Favágás* katonaszereplőinek esete az 50-es évek keményebb világába vezet vissza, ahol is a parancs szerint a katonáknak a tisztjeik számára kell fát lopniuk az erdőben. Erre a kisstílű esetre kontráz a napjaink bankvilágának korrupciós üzelmeit kendőzetlen őszinteséggel elénk táró *A bankár* című novella. A kor változik, a szereplők és a módszerek is. Csak az erkölcstelenség marad változatlan.

Az emberi kapcsolatok alakulásának bemutatása is fontos eleme Bakacsi Ernő munkásságának. Az eddig említett történetek is mind érintették az emberek egymáshoz való viszonyát. Megjelent ezekben az alá-fölrendeltségből, a pozícióból adódó konfliktus éppúgy, mint a családon belüli kötelek lazulásából, az érzelmek kihüléséből, megváltozásából, a kapcsolatok kiüresedéséből adódó válsághelyzet. Van azonban három olyan történet a kötetben, amelyben az eddigieknél is erőteljesebben jelentkezik – mintegy az alkotás központi gondolatává erősödik – a szereplők közötti viszony.

A kötet címadó darabjának (*A lélek lázadása*) festőművész hőse – miután hajba kap a feleségével – bizonyítja, hogy érzelmek nélkül nincs művészet, nincs ihlet, nincs alkotás. S ez az érzelem akár negatív irányú is lehet.

A „*Búcsú nélkül*” című darab egy barát halálának állít emléket, aki visszavonulásával, magába fordulásával gyakorlatilag kirekeszti társait életének utolsó napjaiból.

Ugyancsak a halál közelsége szolgáltat muníciót „*A titok*” 80 éves szereplőjének, aki az előbbi történet szereplőjével ellentétben épp most, a halál közelségét megérezve tart önvizsgálatot, és tesz gyónásszerű vallomást gyermekének – fellebbentve előtte minden fátylat, beszélve igazi (eltitkolt) apjáról, és beszámolva saját életének becstelen fordulatairól is (pl. hogy rendőrségi besúgó volt a Rákosi-korszakban).

A kötet záró története (egy I. világháborúban hősi halált halt katona naplója) ismét a történelmi múltba kalauzolja az olvasót, de úgy, ahogyan azt az egyszerű emberek, a lövészárkok névtelenjei átélték.

Bakacsi Ernő – miként azt a kötet előszavában *Ködöböcz Gábor* is leszögezi – „*a fikcióba hajló, dokumentarista fogantatású próza jeles művelője*”, akinél „*...a valóság ismerete, a tények tisztelete és az igazság szeretete mindenek fölött áll*”.

Olvasmányos és morális szempontból is figyelmet érdemlő történeteket tár elénk a szerző, szembesítve az olvasót a hétköznapi szikár és nyomasztó valóságával. Ugyanakkor példát és utat is mutat.

A kötet utolsó fejezete Cs. *Varga István* irodalomtörténész Bakacsi Ernővel folytatott beszélgetésének ad helyet, amelyben a szerző vall önmagáról, gyermekkoráról, azokról az időkről, amelyek könyvének lapjairól is visszaköszönnek. Ezzel mintegy megerősítést nyernek azok a szuggesztív, szívbemarkoló történetek, amelyek Bakacsi Ernő tollából megszülettek.

(Hungrovox Kiadó, Budapest, 2014.)

Zsidó Ferenc

Töretlenül

Székely Ferenc: Harangszó a szélben

Tizenöt alkotóval – íróval, költővel, képzőművésszel vagy éppen a humán tudományok valamely ágazatának művelőivel – készített születésnapi beszélgetést Székely Ferenc, majd rendezte kötetbe *Harangszó a szélben** cím alá. Szép vállalkozás, szép gesztus: hisz nemegyszer azt látjuk, hogy a pályájuk végéhez közeledő, vagy legalábbis annak delén túl lévő szerzők (a meginterjúvolt személyek hetven-hetvenöt vagy nyolcvanévesek) gyakorta úgy érzik, a világ túl nagyot változott, elfordult tőlük, emiatt keserűség és elbizonytalanodás vehet erőt rajtuk. Ilyen helyzetben jól jön minden pozitív jelzés, például egy ilyen „ünneplő interjú” is. Egyébként – hogy az iménti teóriát máris cáfoljam – az itt megszólaltatott alkotók egyikén sem érezhető megfáradás, elbizonytalanodás, annál több lendület, tetterő, további alkotókedv.

Íme a névsor: Albert Ernő (néprajzkutató), Balla Zsófia (költő), Ana Blandiana (költő), Csire Gabriella (író), Éltető József (költő), Kedei Zoltán (festő), Kenéz Ferenc (költő), Komoróczy György (nyelvművelő), Lászlóffy Csaba (költő-író), Oláh István (költő), Pál-Antal Sándor (történész), Pethő László Árpád (költő), Pomogáts Béla (irodalomtörténész), Sándor János (fafaragó), Tófalvi Zoltán (történész-író). A listán végigtekintve láthatjuk, hogy a szépírók vannak túlsúlyban, de a kép színes. Az előszót jegyző Kántor Lajos így fogalmaz: „A megkérdezettek, nem annyira koruk, mint inkább foglalkozásuk, lakóhelyük szerint, különböző világokat képviselnek – alkotó emberek lévén, a saját világukat. Ez a saját világ azonban nem idegen a másiktól, mindenekelőtt azért nem, mert a magyar kultúra körén belül léteznek, teremtenek, kommunikálnak. De mindjárt hozzátennem, ebben a felvonulásban érdemi helye van a román költőnőnek, Ana Blandianának (...).”

Székely Ferenc gyakorlott újságíróként jól felkészülten kérdez, érezhető, hogy elmélyülten ismeri interjúalanyai sorsát, műveit. Bár vannak visszatérő, sematikus kérdések, ezek nem zavaróak, inkább áttekinthetőbbé és összevethetőbbé teszik az egyes életpályákat. Jellemzően életút-beszélgetések ezek, összegző, értékelő jellegűek. Többnyire a teljes pályáiv kirajzolódik: gyermekkori élmények, iskoláztatás, mesterek, szellemi központok, barátságok, művek, munkahelyek, alkotói hitvallások. Olykor döbbenetes részleteket olvashatunk – elég arra gondolnunk, hogy mindannyiuk pályáivében cezúraként van jelen a kommunista rezsim. Ennek ellenére a beszélgetések hangulata nem siránkozó. Székely Ferenc

tapintatosan, de megpróbálja kihozni az alkotókból pályájuk summáit: a pozitívumokat, megvalósításokat és a kudarccokat, frusztrációkat egyaránt. A megkérdezettek mindegyike nyitott, önelemző, már-már gyónásszerűen őszinte, letisztultan, higgadtan képes végigtekinteni az elmúltakon. Nincsenek vádak, csak józan következtetések. Jól mondják: ebben a korban már mindenki tudja, mit ér, és hol a helye, ez ad egyfajta nyugodtságot. Anélkül, hogy – helyszűke miatt – az egyes interjúkat külön méltatnám, vagy bármelyiket kiemelném, jólesően állapítható meg az optimizmus, az életkedv. Amint erre följebb is utaltam, a megkérdezettek többségének további tervei, elkészítendő munkái vannak, szó sincs az öregségből fakadó megfáradtságról, rezignációról. Inkább csak arról, hogy ami eddig volt, az kötelez a folytatásra.

Jó az, hogy megszületett ez a kötet, jó az, hogy Székely Ferenc újra fókuszba helyezte az „ezüstgeneráció” néhány prominens tagjának életművét. Olykor hajlamosak vagyunk arra gondolni, hogy újat, ergo nagyot csak fiatal művészekről várhatunk, és hetven fölött már „lefutott pályáról” beszélhetünk. A kötetben szereplő szerzők utóbbi években megjelent alkotásai rációznak erre, bizonyítva, hogy bizony az összegző művek gyakorta csak az életpálya végén születnek meg. Ezért hát a magam részéről a megszólaltatott szerzőknek további alkotóerőt kívánok, Székely Ferencnek pedig azt, hogy immár hagyományt teremtve a születésnap beszélgetésekéből, folytassa a sorozatot!

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2015.)

Nagy Andor József

Szecsó Károly: Némedi Lajos

(*Tudós tanárok – tanár tudósok*)

Eötvös Loránd szerint: „Tudományos az iskola, tudományos a tanítás ott, de csak is ott, ahol tudósok tanítanak.” Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum *Tudós tanárok – tanár tudósok* sorozata ezekre a pedagógusokra hívja fel a figyelmet. A sorozatban, hat kiváló egykori egri főiskolai tanár biográfiája jelent meg, amely országosan is egyedülálló, s valamennyi Szecsó Károly történész alapos munkája. A kötetek a megjelenés sorrendjében a következők: Szőkefalvi-Nagy Zoltán (2010), Somos Lajos (2012), Bakos József (2012), Udvarhelyi Kendoff Károly (2013), Chikán Zoltánné (2013), Némedi Lajos (2014).

Nehéz, de szép feladatot vállalt magára a szerző, amikor a kivételes képességű Némedi Lajos monográfiájának elkészítésére vállalkozott. Hál’ Istennek én még jól ismertem őt, és tanúsíthatom, hogy ez a kötet nemcsak pedagógusi kvalitásait, de emberi tartását is példaértékűen mutatja be. Lényeges, hogy a szerző elsődleges források alapján dolgozta fel Némedi Lajos életét és munkásságát. Írásához felhasználta az Eszterházy Károly Főiskola irattára, a Heves Megyei Levéltár iratanyagát és a család által rendelkezésére bocsátott dokumentumokat (önéletrajz, visszaemlékezés, rádióinterjú szövege stb.).

A könyv felépítése a következő: I. Életútja (A diák. A tanár. A közéleti ember. A debreceni polgár. A magánember. Búcsú Némedi Lajostól. Emléke.) II. Munkássága (A germanista. A komparatista. A magyar irodalomtörténet kutatója. Az ismeretterjesztő.) III. Felhasznált irodalom. IV. Szemelvények munkáiból. V. Bibliográfia (válogatás).

Némedi Lajos (Hajdúszovát, 1912. aug. 24. – Debrecen, 2006. aug. 6.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az egri főiskola megszervezője, első igazgatója volt. Édesapja Hajdúszovát református iskolájának tanítója, ahonnan a család Gyulára költözött. Némedi itt végezte a középiskolát, és kitűnő eredménnyel tett érettségi vizsgát. Ezt követően apja Baltázár Dezső debreceni református püspökhöz fordult, hogy a tehetséges fiú a Református Kollégiumban ingyenes elhelyezést kapjon. Ennek feltétele az volt, hogy köteles beiratkozni a Tisza István Tudományegyetem német–francia szakára. Tanári diplomáját 1935-ben szerezte meg. Professzorai voltak németből Huss Richárd, franciából Hankiss János és a Református Tanárképzőben magyar irodalomból Zsigmond Ferenc. Doktori értekezésének címe *A némettség magyar szemmel*, amely 1935-ben jelent meg először magyarul a Német Tanszék kiadásában, majd később németül is, s nagy visszhangot váltott ki.

Egyetemi éve alatt került kezébe Németh László *Tanú* című folyóirata, amely felnyitotta szemét Európára. A jeles író rajongója lett, s az *Új Vetés* című folyóiratban írt néhány cikket róla. Németh Lászlón kívül hatott rá Szabó Dezső munkássága is, és szoros

kapcsolat fűzte Juhász Gézához, Gulyás Pálhoz. Amikor Németh László a debreceni Bocskay-kertben vett házat, idejének jó részét Debrecenben töltötte. Egy alkalommal felolvasta a Debreceni Kátét, melynek fő mondanivalóját az egyetemi hallgatók abban látták, ahogy Németh László megfogalmazta: „Barna, vörös és fekete népek gyűrűjében él itt Közép-Európában egy-egy csomó kis nép”, akiknek össze kellene fogniuk egy közép-európai gondolat jegyében.

Némédi a tanári diploma megszerzése után ösztöndíjjal két évet töltött a lipcsei egyetemen. Miután 1937-ben hazatért, előbb Debrecenben, az egyetem Német Tanszékén lett díjtalan tanársegéd, majd adjunktus, Huss Richárd mellett. 1939–1942 között az egyetem Tanárképző Intézetének gyakorlógimnáziumában tanított Jausz Béla igazgatása alatt kitűnő, az új pedagógiai törekvések szellemében működő tanárok társaságában.

Némédi Lajos kiemelkedő tehetségét bizonyította, hogy egyetemi érdemjegyei, illetve doktori értekezése kiváló minősítése alapján 1936-ban kormányzógyűrés doktorrá avatták. Felesége Dienes Éva, akivel 1939-ben kötöttek házasságot, 1938-ban szintén kormányzógyűrés doktor lett. Némédi 1943-ban egyetemi magántanári képesítést szerzett. 1942-től 1949-ig beosztott középiskolai tanár volt az egyetem Német Tanszékén. 1943-ban meghívták lektornak a bázeli egyetemre, melyről az 1957-es önéletrajzában így írt: „Az 1944/45. téli szemeszter tanrendjében ki is nyomtatták a nevem [...]. A németek azonban nem adtak átutazó vízumot és nem jutottam ki.”

Tudományos pályája ígéretesen indult. Alapvetően germanista ambíciói voltak, de nem tudott eltávolodni a magyar irodalomtól, a szellemi kapcsolatok és a párhuzamok bemutatásától. Óráin az újabb német irodalom kérdései éppen úgy szerepeltek, mint a közép- és ónémet szövegek olvastatása. A második világháború alatti katonai szolgálat, majd a hadifogság, megszakította az ígéretesen induló oktató és tudományos pályáját. A fogságból való hazatérése után a Német Tanszéken Pukánszky Béla professzor mellett dolgozott. Magántanári előadásokat tartott az újabb német irodalom köréből, különös tekintettel a magyar–német kulturális kapcsolatokra.

Némédi személye az Eszterházy Károly Főiskola életében különösen jelentős, mert ő indította el Egerben a képzést, alapozta meg a kiváló tanári gárdát. 1949-ben egy hibás döntés következtében a fővárosi Bölcsész Kar kivételével országosan megszüntették a nyugati nyelvek egyetemi oktatását, bezárták az idegen nyelvi tanszékek többségét. A német nyelv oktatását Debrecenben is megszüntették, így új szakasz indulhatott Némédi Lajos életében. 1948. szeptember 10-én *Ortutay Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízta azzal, hogy Debrecenben szervezzen szovjet mintára egy állami pedagógiai főiskolát. Egy év múlva az intézmény Egerbe került, a Liceumba, melyet ő tizenhárom éven át igazgatott.

Szecskó Károly tanár úr az egriek számára oly fontos és sokak által nem ismert tényleket ír le, amelyet jelentőségéhez mérten szó szerint közlünk: „1945 után, a nyolcosztályos általános iskolák megszületésekor, országos probléma volt az általános isko-

lai tanárképzés elindítása. Ennek első lépése 1947-től a szegedi, a pécsi, a budapesti, majd a debreceni pedagógiai főiskolák létrehozása. Egerben már 1942-től négy évfolyamos, érettségit adó, líceumra alapozott kétéves tanítóképző akadémiákat kívántak felállítani, erre azonban a tanítóhiány, illetve a világháború miatt nem kerülhetett sor. 1948. február elején Czapik Gyula egri érsek hozzákezdett egy katolikus nevelőképző főiskola megszervezéséhez. Erre azonban a gyorsuló történelmi változások miatt nem kerülhetett sor. Az elvetélt terveket követően indult 1948-ban Debrecenben az Állami Pedagógiai Főiskola megszervezésére. Az új intézménynek önálló épülete nem lévén, az egyetem alagsorában kezdte meg működését, amely azonban nem volt alkalmas a főiskola céljaira.

Ezért 1949-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium úgy döntött, hogy a főiskolát Debrecenből Egerbe kell költöztetni a Líceum épületébe, ahol az államosításig működött az Egri Érsei Római Katolikus Jogakadémia, az Egri Római Katolikus Fiú Felső Kereskedelmi Iskola, az Egri Római Katolikus Tanítóképző és Gyakorlóiskolája, az Egri Érseki Könyvtár és Múzeum, valamint a Líceum kápolnája. A főiskolát azonban nem csak a fentiek miatt költöztették Debrecenből Egerbe, hanem azért is, mert érseki székhelyként a 'klerikális reakció egyik fészke' tekintették. Ebből a szempontból fontos, hogy Némedi református vallású volt. Az újonnan kinevezett igazgatónak olyan döntéseket is kellett hoznia, amelyeket nem lehet függetlenül értékelni az akkori politikai körülményektől, s ezek egy részét természetesen ma már lehet vitatni is."

Némedi 1949. szeptember elején terjesztette fel javaslatát a leendő tanári karra, de a minisztérium szeptember 27-én válaszolt, s ezután került sor a többségében magasan képzett, szakmai gyakorlattal rendelkező pedagógus felkérésére. Némedi Lajos az intézmény vezetőjeként tevékenyen részt vett a tantervek kialakításában, s felelőse volt a hároméves főiskola megtervezésének. Az igazgatói feladatokon kívül részt vett az oktatómunkában is, magyar és világirodalmi órákat tartott, s három évig a Magyar Irodalmi Tanszékot is vezette. Az 1956 előtti években miniszteri engedéllyel oktatta a marxizmus-leninizmus egyes tárgyait is.

Egerben, megfelelő könyvtár hiányában, nem volt lehetősége a német irodalommal való foglalkozásra, ezért kutatási területe a hazai felvilágosodás kiemelkedő képviselői lettek. Foglalkozott Bessenyei György és Kármán József munkásságával is, az utóbbi felkeltette a Szépirodalmi Kiadó figyelmét. Megbízták, hogy a Magyar Klasszikusok sorozat részére feleségével, Dienes Évával a szintén kitűnő irodalomtörténésszel és tankönyvíróval együtt készítse el Kármán József válogatott munkáinak gyűjteményét, bevezetővel ellátva.

Miután 1957-től a debreceni egyetemen ismét létrehozták a Német Tanszékot, öt éven keresztül Egerből járt át a Germanisztikai Intézetbe, amelynek a német részlegét vezette. Rá várt Benigny Gyula professzor mellett a Német Tanszék újjászervezése, profiljának kialakítása s az oktatói utánpótlás biztosítása. Ezt követően visszatérhetett a német irodalom oktatásához, kutatásához. Szakmai és pedagógiai felkészültsége le-

hetővé tette, hogy korszakokat átölelő egyetemi jegyzeteket és tankönyveket írjon (*A német klasszika. Goethe és Schiller. 1967; A német irodalom a XVII–XVIII. században. 1968.*)

Oktatói és tudományos munkáján kívül új vezetői feladatokat is el kellett látnia. 1964-től a Német Tanszék vezetője, 1963–1965 között a Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatási rektorhelyettese volt. 1962-ben egyetemi docenssé, 1968-ban pedig egyetemi tanárrá nevezték ki. 1974–1976 között átmenetileg az Angol Tanszékot is vezette. Folyamatosan részt vett a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájában, és hosszú évekig igazgatta a megújult Debreceni Nyári Egyetemet.

Az egyetemre való visszakerülése tudományos tevékenységében nem okozott újabb váltást. Miután 1965-ben kandidátusi fokozatot szerzett, melynek címe a *Magyar művelődéspolitikai 1772-től 1791-ig*. A 18. századi német irodalomról 1980-ban német nyelven írt monográfiájával megszerezte a tudományok doktora címet. Az évtizedek során több könyve, mintegy száz tanulmánya jelent meg magyar, német, francia, angol és lengyel nyelven.

Diákkorában világjáró cserkészként bejárta Nyugat-Európa több országát. Külföldi kapcsolatai elsősorban keletnémet kutatókkal épültek ki. Alapító szerkesztője volt a *Német Filológiai Tanulmányok* című évkönyvnek (1965), amelyet nyugdíjba vonulásáig 1983-ig szerkesztett. 1998-ban jelent meg Debrecenben: *Emlékek, adatok és gondolatok – A debreceni Nyári Egyetem hatvan esztendejéről 1927–1987.* című könyve.

2002-ben a Germanisztikai Intézetben ünnepelték meg 90. születésnapját. A sors nagy ajándéka volt, hogy feleségében olyan társra talált, aki munkájában is támogatta. Dénes fia szociológus lett, Eszter lánya pedig germanista. Megadatott neki, hogy láthassa, tudományos pályájuk felfelé ívelését és unokái sikeres pályakezdését.

Némédi professzor oktató és tudományos munkáját elismerték: Felsőoktatás Kiváló Dolgozója, Népköztársasági Érdemrend, Szakszervezeti Munkáért. Nyugdíjba vonulásakor Apáczai Csere János díjat kapott, 1986-ban pedig egyeteme Pro Universitate díjban részesítette.

A *Debreceni Disputa* című kiadvány 2006. évi 9. számában tökéletesen összefoglalja Némédi Lajos személyének, munkásságának lényegét: „Életművének meghatározó, központi része a germanisztika. A debreceni egyetem tanáraként a német szakosok nemzedékeit oktatta. Némédi Lajos egyszerre volt a felvilágosodás eszméit magáévá tevő világpolgár és Debrecen szerető lokálpatrióta, elhivatott pedagógus és kutató irodalmár, demokratikus szellemű vezető és méltóságát megőrző, nyitottságában is magányos ember. Kollégái és hallgatói egymás között mindig mint professzor urat emlegették, akinek franciás és németes műveltségét, szellemességét, s idős korában is megcsillanó ironiáját, könnyed humorát mindannyian csodálták.”

(Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 2014.)

Simai Mihály

Valóságfölötti realitás

Bene Zoltán: Kurta élet

Fiatalsága ellenére Bene Zoltán már nem ígéretes tehetség, sokkal több annál, hisz tucat könyvnyi ígéretet beváltott. Negyvenkét évesen bizonyította, hogy sikeres folytatója a gazdag szegedi szépprózai hagyományoknak, s továbbgazdagítója, megújítója is akar és tud lenni.

Stílusa könnyed, természetes, mai – és mégis, mintha Jókai meseszövé képzelete, Mikszáth csúfondárosan sziporkázó szelleme és Örkény abszurditásba játszó groteszk humora együtt szikrázna elbeszéléseiben, regényeiben – valami egészen sajátos, épp valótlanságában valós, valóság fölötti realitás illúzióját keltve az olvasóban.

Tematikája szerteágazó, mint egy óriásfa gyökérzete. Tulajdonképpen minden érdeklő azon a széles skálán, ami „az emberben csodálatostól” – „az emberben rettenetesen” terjed. Legmélyebbre mégis a nemzeti megismerés, a magyar történelmi – és a szegedi várostörténelmi – múlt talajába hatol (példa erre *Hollók gyomra* és *Farkascseresznye* című regényei mellett számos novellája, elbeszélése). Alább néhány ezzel kapcsolatos gondolatát idézem egy, Botz Domonkos által készített, a Libráriuson megjelent interjúból:

„Egyfelől mindig is a csetlő-botló, hibázó, esendő ember érdekelt; a nagyon romantikus, rendíthetetlen hősök kevésbé ragadnak meg. Sokkal inkább azok, akik fölülelmedve félelmeiken, legyőzve, meghaladva ilyen-olyan korlátaikat képesek önzetlen cselekvésekre, példamutató tettekre. Hiszem, hogy a történelmi kulisszák között ugyanaz az emberi lény mozog, mint egy jelenben játszódó történetben. Az, aki néhány ezer éve született, hasonló módon gondolkodott, ugyanazokkal az isteni adományokkal rendelkezett, mint a mai ember – legfeljebb a megfigyeléseiből másféle következtetéseket vont le. Nem hiszek abban, hogy a történelem töretlen fejlődési folyamat lenne, a történelem inkább magántörténetek antológiája, egyben (ha elfogadjuk annak) sajátos mitológia. Ugyanakkor tény, hogy a mi kispolgári korunkból nézve úgy tűnik, elődeink nemesebbek voltak nálunk. Vagy csak hősiesebb korban éltek? Nem tudom. Azt azonban annál inkább, hogy ebben a fogyasztói társadalomban, amelyben élnünk kell, percemberkék válnak követendő mintává, valódi példaképek viszont nincsenek. Holott nagy szükség lenne rájuk. Halványan remélem, hogy néhány ilyen igazi példaképre lelhet az olvasó a *Továbbmondott történetek* lapjain...”

Legteljesebben a legújabb, 2014-ben megjelent, *Kurta élet* című könyvében mutatkozik meg a mesterségbeli tudás és a tehetség világteremtő képessége. Figurák sokasága vonul elénk, mint Hamvas Béla *Karnevál*-jában, alig győzzük követni az arcok, maszkok, átváltozások sorában, ahogy gondolatból a tett, tettekből a jellem, jellemből a

sors kialakul. Szómágia tart fogva bennünket, Bene Zoltánnak varázspálcája az anyanyelv, s olyan mesterien bánik vele, hogy a valóságot varázslatossá, varázslatait valóságossá képes tenni.

És ezen a ponton néhány mondat erejéig átadom a szót Ilia Mihálynak, egyik legbiztosabb ítéletű irodalomtörténészünknek, aki az alábbi ajánló sorokat írta a *Kurta élet* borítójára: „Bene Zoltán virtigli elbeszélő, aki falut, várost, kocsmát választ különcei történetének helyéül, szereti és szánja ezeket a figurákat, de az ironiát, sőt néha a gúnyt is megereszti irányukba. Amikor már ráhangolódnánk az írónak erre a szemléletére, nem kis meglepetéssel vesszük észre, hogy ezek a különçök mi vagyunk, az olvasói. Az egyik novellaciklusában az »én falumat« emlegeti, de nem Gárdonyi áhítatával, hanem a furcsa figuráknak és történeteknek kijáró csipkelődéssel, szánakozó megértéssel. Bene Zoltán mindent elbeszél, alig van leírás, ábrázolás a novelláiban. Ez az írói ereje, különlegessége, itt tobzódik, olyan gazdag figurákban és történetekben, hogy ez az irodalmi tömegből való kiválásának egyéni jele. Azért is használom a *virtigli* szót írásaira, mert hamisítatlan elbeszélő, aki ennek a szituációját nagy ötletességgel teremti meg, ugyanakkor a mesélés jellemzőjét, a kitalálást is szerencsésen műveli, azaz »hazudik«, de elhisszük neki.”

Ilia Mihály ezúttal sem téved. Bene mesélőkedve és -tudása rabul ejtő. De akadnak más erényei is. Többek közt figyelemre méltó, ahogyan köteteit felépíti, megszerkeszti. Novelláit, regényeit olvasva óhatatlanul fölmerül az emberben, hogy egy „életműben gondolkodó” szerzővel van dolga, akinek az írásai még akkor is összekapcsolódnak, ha első pillantásra egymástól távoliaknak tűnnek – ráadásul sokszor már első pillantásra sem tűnnek azoknak. Ám nem csak a művek közötti, de a köteteken belüli koherencia is átgondolt koncepcióra vall.

A *Kurta élet* például három cikusból és egy epilógusból szervesül egésszé. Az első, *Falunk tükre* című ciklus a groteszk, az abszurd hagyomány mezsgyéjén halad, mégis új minőség születik ezekben az írásokban, egyfajta absztrakt realizmus (nevezzük *absztreálnak*), amely felvállalja az örökényi, mrožeki örökséget éppen úgy, mint Grendel Lajos abszurdisztáni hangulatait, mégis nagyon egyedi, igazán sajátos hangnemben és módon beszél az örök emberiről. Ezek a történetek mese- és mítosszerűek – a szereplők viszont távolról sem hősök. A szerző állampolgárokat, napjainkra jellemző karaktereket helyez különös, félig-meddig mitikus helyzetekbe, miáltal groteszk, torz világot teremt, egyúttal görbetükröt mutat, amelyben az olvasó ráismerhet a korra, amelyben él. A Bene Zoltán által teremtett figurák esendők, olykor szájalmasak, mégis szerethetők – ahogyan arra Ilia Mihály is rámutat fentebb idézett borítószövegében.

A kötet második és harmadik ciklusa egy-egy központi figura köré szerveződik. A második, *Pósa, avagy az összefüggések* című ciklus egyes szám első személyben előadott monológ-történetek sorozata, a harmadik, egyes szám harmadik személyben elmondott – *Zé, avagy a kurta élet* címet viselő – füzérben a novellák főhőse Zé. Eme negyvenkét novella világa a hétköznapi magyar valóság a maga küzdelmeivel,

fájdalmaival, kisiklott vágyaival, hiábavalóságaival, kudarcaival, szívet tépő szárnyaszegettségével. Pósa és Zé kallódó értelmiségiek, vegetáló, bármiféle értelemben vett érvényesülésre képtelen, örök ígéretté merevedő alakok. Mindketten a művészlét perifériáján mozognak, egyikük illusztrátor, másikat műfordító, azonban egyiknek sem sikerül ki- és beteljesítenie önmagát, valami visszahúzza őket a sárba, amelytől erősen kívánják az elszakadást, mindazonáltal forrón ragaszkodnak is hozzá – ehhez a furcsa közeghez, eme súlyos materiához. Két erő közt vergődnek, mert a döntéshez, az elszánnáshoz nincs elég erejük. Ahogyan az első ciklus kapcsán közép-európai groteszkről beszélünk, úgy a második és harmadik történetfűzér esetében meg kell jegyeznünk, hogy Pósa és Zé tipikus közép-európai emberek a maguk közép-európai fóbiáival, kényszerképzeeteivel, frusztrációival. Míg a *Falunk tükre* darabjai a mesét és a mítoszt, addig a Pósa- és a Zé-ciklusok darabjai sokszor a tárcát, a karcolatot idézik. A szerző ugyanis, amint a nyelvvel, úgy játszik folyamatosan a prózai műfajokkal is, ezáltal teszi még dinamikusabbá a szöveget.

De ez a játékoság senkit ne tévesszen meg! A kötet szerkezete igen szigorú. A megnyomorított mítosz (az első ciklus) után a jobbra áhítózó, tisztaságra vágyakozó, ám a lelki-szellemi nyomorból kikecmeregni képtelen realizmus (a második és a harmadik ciklus) következik; s mindebből feloldást végezve az epilógus ad, a „plusz egy” történet, a „ráadás”. Ez a nagyrészt belső, személyes síkon zajló, néhol egészen versszerű szöveg a kötet valóságából, a megrekedt, kisszerű világból indul, s úgy emelkedik fölébe, hogy egyúttal át is ragyogja és meg is nemesíti azt. Az epilógus révén válik a *Kurta élet* pozitív üzenetté, hiszen általa nem csupán távoli, sejtelmes délibáb a remény és a szépség, de kézzelfogható, létező igazság. Az *Epilógus* tehát szerves része a kötetnek – nem plusz egy történet, nem ráadás, sokkal inkább a könyv betetőzése.

Érdeemes néhány szót szólnunk a kötet elbeszéléstechnikáiról is, hiszen a narráció folyamatosan változik. Az első ciklus én-elbeszélője háttérbe húzódva, arctalanul számol be mindenről – s ez a technika kiválóan alkalmas arra, hogy a mítoszt idézze, utóvégre mintha nem is egy embertől, de magától a közösségtől hallanánk a történeteket. A második ciklus klasszikus egyes szám első személyű mesélője önmagáról beszél, szövegébe mégis beleárad egész világa, vagyis jelenkorunk prózai, kisszerű mindennapjai. A harmadik ciklus novelláit egyes szám harmadik személyben, klasszikus elbeszélés formájában olvashatjuk, azonban az elbeszélés és az elbeszélő közötti távolság rendkívül kicsi, s így az olvasó könnyedén az események részesének érezheti magát. Végül a könyv utolsó szerkezeti eleme, az *Epilógus* egyes szám második személyű narráció. A ciklusonként változó elbeszéléstechnika révén egyfelől elkülönülnek egymástól a ciklusok, a kötet egészét tekintve azonban ez is a teljesség, az egészség felé mutat – újabb bizonyítékaul a szerző szerkesztői tudatosságának.

Mindent egybevetve Bene Zoltán *Kurta élet* című kötete fontos állomása a szerző életművének és a magyar prózairodalomnak egyaránt.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2014.)

Sz. Tóth Gyula

Levélféle egy türelmes főszerkesztőhöz és több kíváncsi (természetesen nyájas) olvasóhoz

Suhai Pál: Bábeli adottságok

Szép-e az eleven?

Amikor elfogadtam, kedves Gábor, nyitott kérdésbe csomagolt finoman sugalló ajánlásodat, írjak recenziót Suhai Pál legújabb kötetéről, nem tudtam, mi vár rám. Levelet kaptam. Levelet kapni izgalmas. Emlékszünk Örkény *Tóték* című művében (előbb kisregény, majd dráma), s főleg a filmben, amint a postást helyettesítő, félnótás Gyuri atyus (Dégi István emlékezetes alakítása) lelkesen kurjongatja: „Lajos bácsi, Mariska néni, levelet hozott a pósta”. A levélnek nagy jelentősége volt, vihar kerekedett belőle. A kötet a *Bábeli adottságok* címet viseli, nem egy levelet, de több százat tartalmaz, levélgyűjtemény, a szerző korábbi *Bábeli adományok* című munkájának (2011) szinte folytatása. Nem is szinte. De idesorolhatjuk a *Tükröd én vagyok, nézd* című, Buzás Hubával írt levélesszéket (2012). Levelet nem mindenki ír könnyedén. Suhai Pál igen. Leveletet barátoknak, jó ismerősöknek, levélfélét türelmetlen olvasóhoz.

Ha már ilyen adománytermékkel hozott össze a jó sors, mozgósítani kell a magunk adottságait, hogy megküzdjünk az anyaggal. Hogy átkeljünk a szöveghegyen, megnézve, mit rejt, és mi van azon túl. Mert dolgozik a közléskényszer, zubog a szó. Az áradás szógondozást igényel: ehhez szükséges szótározó, szövegelvezető, szóterelő csatorna. Az üzenetözön „kanalizálása” – gondolatvédelem – fontos a be/fogadó miatt is. A szövegtenger biztos szerkezeti keretekben „folyik”, a leveleken kívül esszék, kritikák, versek színes vitorlái lebegnek a közelben, s visznek távolba. A szerző, pedáns tanár-szerkesztő (Kovács Ildikó szöveggondozó segítségével), kordában tartja az anyagot, így adja át, s teszi kezelhetővé. Kis könyvelés. Az első fejezet: Levelek, levelezések – a címzettek száma: 38, a levelek száma jóval több. Második fejezet: Esszék, kritikák száma: 28. Az átfogott időszak: 2009–2014. Melléklet – versek száma: 22. A névmutató 448 nevet tartalmaz, ki egyszer, ki többször, ki sokszor van jelen. Az oldalszám, mindennel együtt: 412.

Ki a levelek címzettje? Van címzett. Ő hogy fogadja az üzenetet? Milyen terjedelemben válaszol? A címzettnek fontos a hír, ezt a küldő ismétlődő leveléből tudjuk. Vélhetően van válasz, ez kiderül az újabb küldeményből. Tehát nem fiktív levelezés, annak sem lenne rossz, ám így hiteles. (Erről a hátsó borítón maga a

szerző vall „töredelmesen” és sejtelmesen.) Regényes levelezés, de nem levélregény, mint Laclos-nál, Montesquieu-nél. Kis történet idekívánkozik. Choderlos de Laclos *Veszedelemes viszonyok* című regénye volt egy évfolyamdolgozatom a szegedi bölcsészkaron. (Rég volt, de igaz volt.) A vele való küzdés nyomán elkészítettem a levelek szerkezeti ábráját. A megszokott referens-korreferensi metodikával lefolytatott (olvasott) délutáni szemináriumon a szétozott színes geometria jótékonyan ébresztette a franciás csoporttársak figyelmét. A megoldás a szemináriumvezető elismerését is kivívta. (Később, '68 után a módszer változott, Nagy Géza tanár úr vezetésével, a barthes-i szövegsíkokon mozogva, a sartre-i irodalmi tézisekkel árnyalt hermeneutika megmozgatta az agytekervényeket.)

A tapogatózó ismerkedés után közelítsünk, hatoljunk beljebb. Illetlenség beleolvasni más levelébe. Suhai Pál ezt tudja, nem adja ki a választ, nem teszi közszemlére – korrekt. Csak sejteni lehet a partner fogadói attitűdjét – nem elutasító. Viszonzó. Akkor megvan a kapcsolat. S publikussá van téve: nyitott, fel- és kitárulkozó – láss belém. Láss belénk. Olvass tőlem, tőlünk! Vesszük a lapot. Ismerősök is akadnak szép számmal, ezeket a leveket végigolvastam. Kíváncsiságból, meg érdekelt is. A számomra ismeretlennek szóló leveleket nem olvastam el (alaposan), igaz, nyilvánossá váltak. (Azért persze bele-belepislantottam.) Tartózkodó alapállás, szemérem? Nem akartam átlépni a magam szabta illendőség határát. Ez azonban ne gátolja a kíváncsi olvasót – nyitott a tér, „szabad a pálya”, keresgéljen ismerősei között, és kukkantson bele más kertjébe, újakra tesz szert. Egy gondolkodó önzetlen-közlő levéltárában, értékes világban bóklászhat. Felfedezhet. És különben is, a mai „látványcivilizációban” van-e még levéltitok? Átértelmeződik, és nyilvánossá lesz a titok, a virtuális szabadság felold. Van-e még államtitok? Titkolhat-e előlünk valamit az állam? Igyekszik. A köznép résen van. Hát, ez is megér egy misét, majd máskor.

A levelek közt bóklászva, néhány ismerőssel büszkélkedve előhozakodom nevekkel: Tarján Tamás, Praznovszky Mihály és igen, Németh István Péter, alias NIP. Valamikor eljutottam a Szent György-hegyre, s onnét a hegy mögé, Tapolcára, így ismerkedtem meg a lírai mesemondóval. Jó szívvel barátjának fogadott, sok szép költeményével megajándékozott. Megerősített: a sokszínű világot sokszínű virágok díszítik s éltetik. Nincsenek egyfajta világmagyarázatok, de erőszakos törekvések ilyesmire annál inkább. Az 5. noteszkönyvem (2011) címe éppen őt idézi meg: *Manó a hegy mögött*. NIP bátor alázattal jár-kezel a világban, drótszamáron át-keresztezik Tapolcáról Keszibe, Tótiba, kissé távolabb is, de messzire látva, mélyen érezve, mindezt érzékeny lírában kifejezve. Több munkájáról írtam, a *Hortulus noster* című karácsonyi kötetéről szóló kis jegyzetet (Versbe viruló kert, 2012. december 22.) köszönettel fogadta, és méltónak találva tálalta honlapjának referenciái közé. Pista műfordítói munkájáról számos kötet tanúskodik, francia vo-

nalon volt kis közös alakításunk, a Kosztolányi Zászlóra jött francia válaszverset, nyersfordításom nyomán, szép lírában ültette magyarra. (2015. február 19. <http://www.francianyelv.hu/francia-kultura/francia-irodalom/zaszlos-idok>) (Megjegyzés: Édesapjával, a franciatanárral, sok közös verset – „négykezeset” – hoztak össze: több kötetnyi francia verset fordítottak magyarra, édesapja magyar verseket is franciára.) Csinos levelezésünket egyszor majd közzé kellene tenni. Talán. (Hogy belejöttem!)

Nézzük meg kicsit közelebről a levelek szerkezetét. A címzetthez fordulva indul a téma, ezen a vonalán hamar jönnek az elágazások, a téma kapcsán nevek kerülnek elő, a nevekhez művek, aztán gondolatok illeszkednek, érzelmi közbevetésekkel – mindezek behálózzák a levelet. Látszólag csapongás, inkább kerengő szálldosás észlelhető. (Egy sóhajtó pillantás Pilinszkyre, mert ugye „nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem hogy íveljen”). A szálldosásnak határt szabnak a levél keretei, amit a baráti búcsúformula zár: S. P. vagy csak P. Vegyünk egy példát. A névmutatóban Madarász Imre nevére bukkantam (két említés), ő nem kap levelet, egy levélben esik szó róla. A levél Prasznovszky Mihálynak, a *Tempevölgy* főszerkesztőjének szól. (Már nem ő a főszerkesztő – a szerk.) Indítás PM-nek, szóba kerül a folyóirat, majd szemezgetés a legutóbbi számból, így felbukkan egy írás, több név: szerző, téma, recenzens, aki nem más, mint Madarász. Pár jó szó illeti a recenziót és annak szerzőjét, majd tovább Freud, Németh László következik, ezen a szálon eljutunk a levélíró apjáig és gyerekkoráig...

Ami a levelezésből feltárul: ügyek, témák, alkotótársak gondos segítése, óvása, igyekezet produktumok életre hozása érdekében. Mindez, amit Suhai Pál „bábáskodott fényre”, ahogy Kaiser László az irodalmi estjein szokta idézni Németh László szavait. Önzetlenül ad szakmai, irodalomelméleti és metodikai instrukciókat (véltetően) fiatalabb, az irodalmárkodást kezdő társának írásról, kompozícióról, versformáról, recensensi attitűdről. Tanári módon arra kéri, hogy „mindig mutasd magadat is, mert ez az értelmezés egyetlen mérlege”. És, éppen a saját anyaga kapcsán, méltányosságot kér, ha nem is minden tetszik a kritikusnak. „Vagy legalábbis törekedj rá!” (151.). Suhai munkálkodásának jellemzésére (ismét) Kaiser Lászlóhoz fordulunk: „Hatások fonják be, kísérik életünket. Az ember a maga irányított csapásán túl: ötvözet, melyet a sok kis, netán kacsaringós utacska formál, melyek egy nagy úthoz, Németh László szavával élve: vállalkozáshoz vezetnek” – írja *Németh László és Berzsenyi könyve* című remekében. (Magyar Irodalmi Lap, 02/24/2015 = <http://www.irodalmilap.net/?q=cikk/nemeth-laszlo-es-berzsenyi-koenyve-5>) Igen, Suhai Pál irodalmi motor: generátor, van szikrázás, pereg a fordulatszám, sűrű az indukált feszültség, sisteregnek a levelek – lám, egészen felvillanyozódtam én is.

Egész hálózat rajzolódik ki. Nem virtuális, valódi. Mert a hálózatelméletet,

az értéke mellett, a divaton túl, egyfajta varázs fonja körbe. A tisztábban látás kedvéért éppen Barabási Albert-László jelöli meg azokat a pontokat, amelyek a hálózatelmélet illúzióit adják, melyeket a divatos szemlélők nem akarnak (nem tudnak) észrevenni. (Lásd „Interjú Barabási Albert-Lászlóval”, *Heti Válasz*, 2015. február 19., 76-79.) Milyen jó: kicsi a világ, mindenki elérhető. A „hat kézfogas a hálózatelmélet egyik leghaszontalanabb része. Igaz, hogy kicsi a távolság köztem és Obama között, de mit ér, ha nem tudom *kin* keresztül érhetem el”, mondja a tudós. (Kiemelés tőlem.) A hálózat és a valóság viszonyáról: a statisztikus-fizikus azt vizsgálja, „hogyan jön létre sok, látszólag véletlen eseményből rend”. Feltérképezi, aztán leírja, modellezi. Azért érdekes, mert leírja „egy összetett rendszer szerkezetét”. Ez így lehet egyfajta „könyvtár”, amit szükség esetén lehet aktiválni. Fontos a „tartalom”: mi van hálózatban, ki, mit, mikor, kinek aktivál? (Megesik, hogy a közös témákat forgató, régi ismerősök egyike, a hagyományos levelezést érthetetlenül, indok nélkül megszakítja, majd később felhívást ereszt meg azzal: „Szeretnék felvenni a barátaim közé”, merthogy az ímélye „követni akarja önt”). Nem így Suhai és barátai hálózatában. Megvan az elektronikus kapcsolódás. De milyen a viszonyulásuk egymáshoz? Abban az értelemben, ahogy Deme Tamás említi Karácsony Sándor *társas rendszerét* elemezve: a „viszonyulás a dolgok tulajdonságainak minősített esete”. (Lásd *Magyar Szemle*, 2014/11–12, 73–91.) Hálózatelméletileg is modellezhető, és itt a pontok, a tagok között van *hözzárendelés, összefüggés, kölcsönösség* – a hatás nem esetleges.

Ilyen a Suhai-féle *Irodalmi Háló*, az ő világának hálója (SIH). A levelekben keringő gondolatokat a levélíró lezárja, de nem fejezi be. A levélerezetek fonalán megfogható a gondolati rajzolat, a levélgondolatok kibontják a szellemi lombozatot. Összeáll a Suhai Szellemi Liget. Inkább gondozott erdőség, dombokkal, hegyekkel, lejtőkkel. Szárnyaló madarakkal. Be kell járni a helyet. Járható, pedáns gondolatvezetőnk gondoskodik a terelésről, útjelzései világosak. És ha átfogjuk ezt a szellemi erdőséget, csak akkor érezzük meg, hogy milyen íve van a szárny-csapásnak.

A kötetben szövött hálót szemlélve felvetődik: nem irodalmi belügy ez? Nem, ez a magyar irodalom ügyének része. Levéltár – dokumentumgyűjtemény.

A levelek kétféle tagolásban jelennek meg: előbb levél a címzettnek (hagyományos), majd az esszék, kritikák megcímezve (rejtett, kifordítom, befordítom), mégis levél. Levelek néven nevezve, levelek esszének mondva. „Termelés(s)i levél” – levéltermelés. „Műfajilag” mi a kötet? Levélgyűjtemény, versmelléklettel. És esszék. A szerző művei kapcsán olvashatjuk: levélesszé-gyűjtemény. Tovább is csavarhatjuk a szót: esszéző levelek, de hagyjuk. Maga a szerző jelenti be: levelek, levelezések. Ennyi. És maradjunk ennyiben. A műfaji bravúroskodás elvihet bennünket, amitől Gyergyai Albert fegyelmезetten óv: *Védelem az esszé ügyében*,

és mutat be ragyogó példákat (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1984). Ezt nagyra értékelve, újabb műveken viszi tovább Szávai János (lásd *Gyergyai Albert Camus-esszéjén innen és túl – A francia író kanonizálása a magyar irodalomban*. Magyar Szemle, Új Folyam XXIII. 11–12., 125–136.).

A levelek filológiai, hermeneutikai feldolgozása szép feladat doktoranduszok számára. Miként az egész levélkötetnek számos egyéb megközelítési módja van. Izgalmas az alkotáslélektan, a művészetpszichológia oldaláról megfogni a folyamatot, az alkotót, a tárgyat. Az alkotás nagy küzdelem, sok csínja-bínja van. „Alkotó művész voltaképpen az, kinek van saját eszméje, gondolata, ötlete, érzése, hangulata, melyet az ő legsajátosabb egyéni, művészi nyelvén színekben, formában megvalósít” – írja Kacziány Ödön. (Lásd Alkotáslélektan, művészetpszichológia, Művészet, szerkesztette Lyka Károly, 11. évf., 7. sz., 1912, 278-281. <http://www.mke.hu/lyka/11/278-281-kacziany.htm>) És mi nevezhető alkotó írásnak? Mesterség-e az írás? „Az alkotó írás meghatározással – ellentétben a kezdő íróéval – az a bökkenő, hogy az írópalántát előbb-utóbb figyelmeztetni kell: nem minden írás alkotó.” Ezt Miroslav Holub fejti ki bővebben, lásd *Nagyvilág* (Alkotó írás = <http://www.inaplo.hu/nv/200102/13.html>). A Suhai-levéllállomány mindenestre nagyon eleven alkotó tevékenységet hoz közel, amibe bele is keveredünk. (De talán nem gabalyodunk bele.) „Az eleven szép”, ilyen címen jelent meg Bacsó Béla filozófiai és művészetelméleti írásainak kötete. Nem könnyű olvasni, szögezi le Gyenge Zoltán ismertető írásában, 2007 márciusában, hozzátéve egy nietzschei gondolatot: „nem a cél, hanem az út a fontos” (<http://www.holmi.org/2007/03/az-eleven-az-a-szep>). A megállapításokkal lehet vitatkozni. Szaktanárok, pedagógusok kurzusain tárgyalható a kötet nyelv- és írásszemlélete, a többrétűsége alapján alkalmas a gondolkodás fejlesztésére. No, és az alkotó írástanítására – tanítható, tanítják, nemcsak Amerikában, itthon is.

Az eddigiekből bizonyára kitetszik a szerteágazó kötetanyag inspiráló hatása. Sok elágazás nyílik, fölvetettünk néhányat, az olvasó végigmehet az utakon, más irányt is választhat. Bábel felől indítottunk, azon a vonalon – nem zárunk – öszszegzésfélét készítünk. Ez munka, termelés, közösségen belül. Majdhogynem önfenntartás. A gondolkodás „eleven teste” a nyelv, értelme van, mert a szerző közlendőjével a közösség többi tagjai felé irányul. Sőt viszonyt alakít ki. Ahogy ezt Tótfalusi István, az ifúságnak címzett tudományos ismeretterjesztő könyvének második kiadásában szórakoztatóan körbejárja. (*Bábel örökében*. Móra Könyvkiadó, 1976.) A nyelv tágítja a határokat, tereket, embereket hoz közelbe. (A saját gyakorlatból megtoldva: az idegen nyelv még inkább.) Itt az anyanyelv mozgásáról, mozgatásáról van szó, példa arra, hogyan ne legyünk elszigeteltek. A szerzőnek sikerül. Harmóniára törekszik kapcsolataival. Viszonylag tág, behatárolható teret nyit, kapcsolati pontjai együtt vannak, élnek. (Mert, mint Lomb Kató fejtette

ki, van *Bábeli harmónia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1988.) A bábeli örökséggel, bábeli adottságok birtokában, jól kell tudni sáfárkodni az értékekkel. Nem is, élni kell velük. Bábeli adomány, adottság – kölcsönhatás, kommunikációs lehetőség, kötelesség. Susiai él velük, a bábeli zűrzavarban kis rendet teremt. Hogy egymásba csendül-e a szín és hang s illat, mint Baudelaire-nél? Azt ő tudja, érzi. Mindez az ő világa, amely így lesz templomi természet.

Az írás gyógyít. És az olvasás? Attól függ, mit olvasunk. A *Tanári noteszkönyveim* kapcsán egy neves újságíró, miután „tisztá szívből gratulált”, felvetette: „csak attól tartok, hogy egy erősen intellektuális kötetnek korlátozott lesz az olvasótábor”. Igaza volt. De a társas renden belül megteremtett harmónia kárpótol. És ennyi elég.

A munka megközelítésére, az olvasásra, az írásra, több választásunk volt, a recensens *ezt és így* csinálja. Ám az olvasó kedvére választhat, miként közelít. Az biztos, hogy eleven akciókkal találja magát szembe. Hogy az eleven szép-e, azt döntse el ő. Fontos ez? Jószívű tanár módjára eddig is segítettem kicsit. A rend szép, jelenti ki Hamvas Béla. Innét csak egy „ugrás” a szabadság. (Ő, és mennyiféle szabadságértelmezés van!) A versek pedig megpihentetnek, menedéket adnak. Mert hát ez a művészet funkciója Sartre szerint is. Itt szívesen tennénk néhány tiszteletkört az esztétikai kategóriák történeti alakulása, megítélésük körül, de máskorra hagyjuk.

A végén viszont nem hagyhatom szó nélkül a szerkesztést és a nyomdatechnikát. Vagy a terjedelmet kellett volna szétosztani két kötetre, vagy más technikát alkalmazni. A könyvet csak kétkezi, szó szerint, kemény munkával lehet fogni, forgatni nehéz. Levelet így olvasni különösen fárasztó, ennyit pedig fizikai munka. A kötés erős. Elkelve kis oldás. De megküzdöttem vele, íme, egy recenzáló (vagy esszéző?) olvasói levél. Zárom soraimat, barátsággal: esztégyé.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2014.*)